

H. Nagy Péter: Médiaterék Lady Gaga korában. Kalandozások a popkultúra területén. Duna-szerdahely, Media Nova M, 2017, 208 p.

H. Nagy Péter nevével számtalan helyen találkozhatunk, hiszen rendkívül termékeny szakíróról van szó. Az egyes folyóiratokban vagy kötet-hátlapokon, amikor a behatárolhatatlan karakter behatárolására törekvők felsorakoztatnak egy státuszlistát az olyan, kulcsszavaknak is beillő elemekből, mint egyetemi oktató, irodalomtörténész, szerkesztő, tudomány-népszerűsítő, popkultúra-kutató, egy elemet még hajlamosak kifejezteni. A *gagaistára* gondolunk, természetesen a szónak olyan értelmében, mint ahogy az *akafan* jelent egyetemi szférában mozgó, tudományos munkát végző szakembert (akadémikus), aki azonban bizonyos mélységig rajong is kutatásának tárgyáért (fan), ez a rajongás viszont épp a görcső alá helyezett vizsgálati alany összetettségének felismerése által teljeseedik ki. Bátran állíthatjuk, hogy a magyar nyelvterületen nincs még egy szakember, aki olyannyira behatóan, rétegzetten és kapcsolódásait felismerve, egyszersmind szerteágazóan ismerné Lady Gaga művészetét, mint H. Nagy. Korunk talán legismertebb popikonjának munkásságára már a szerző nemrég megjelent, a magyar popkultúra-kutatás frontján lövészárk-foglalással felérő monográfiája, az *Alternatívák*¹ is odafigyelt, a *Médiaterék...* azonban egyenesen önnön szervezőelvévé tette Gaga működését. De mit is jelent ez pontosan?

Lady Gagát egyrészt korunk átváltozóművészeinek tartják, aki soha nem lép kétszer ugyanabban a formában ugyanabba a folyóba... bocsánat, színpadra. Az élő show-k során a dalai is mindig kicsit – vagy nagyon – másként hangzanak fel. Utóbbi olykor azt jelenti, hogy alkalmazkodnak a közegükhöz – valamely kultúrához –, vagy egyszerűen megteremtenek egy teljesen új, a rádióban játszott hanganyagtól is eltérő alternatívát, ami bár sok mindenben hasonlít az eredetihez, ahhoz képest mégis egy-

szeri és sajátos. A művésznő különösen fontos pozícióba helyezi az egységiséget, amit mindenkor változó viselete, előadásmódja és zenéjének színessége is visszatükröz. Ezenfelül érzékeny az egyes társadalmi problémák, hangsúlyozottan a peremre szorult osztályok, szubkultúrák sorsa iránt. Ahogy azt a *Born This Way*ben is énekl:

Élvezd az életet és szeresd önmagad / Mert drága, ilyennek születél / Nem számít, hogy meleg, hetero vagy biszex / leszbikus vagy transzvesztita élet. (162. p.)

Amikor húsruhában jelent meg a kamerák előtt, egyszersmind utalt arra, hogy a zeneipar mindinkább a szexkereskedelem útjára lép, de általában a testi kiszolgáltatottság ellen is fel emelte a hangját. Hidakat épít az egyes szubkultúrák felé, és összeköti a sokak által még mindig szeparáltan kezelt művészeti ágakat. Előadásmódja egyszerre közelíthető meg az avantgárd és a performansz felől, hiszen nem pusztán zene, egyszersmind színház is, melynek elemei a popkultúra széles tárházából származnak, legyen szó sci-firől vagy akár horrorról.

Az iménti bekezdésben felmerültek tehát azok a kulcsszavak, amelyek mentén Lady Gaga művészete kibontakozik, a mi esetünkben mégis az a legfontosabb, hogy a *Médiaterék* szerveződésére is ugyanez a jellemző. A kötet ugyanis elsősorban nem arra vállalkozik, hogy Lady Gaga munkásságát elemezze – bár tagadhatatlan, hogy vannak benne erre fókuszáló esszék, fejezetek –, hanem hogy azt használva kiindulási pontul rendeljen egymás mellé olyan témaköröket, amelyek első ránézésre bár egymástól távol esőeknek tűnhetnek, bizonyos pontjaikon mégis összekapcsolódnak, ahogy minden, ami körülvesz bennünket, és ami a kultúránkat alkotja.

A kötet egyik esszéje *Escher-terek, furcsa hurkok* címen íródott, és az önmagukba forduló mintázatok megjelenésére fókuszál az egyes médiumokban. Douglas R. Hofstadtert idézve mondja:

[A] »Furcsa Hurok« jelenség akkor fordul elő, ha egy hierarchikus rendszer szintjei között

1 H. Nagy Péter, *Alternatívák. A popkultúra kapcsolattrendszerei*, Prae.hu, Budapest, 2016.

fel felé (vagy lefelé) mozogva váratlanul az eredeti szinten találjuk magunkat. – Majd hozzátesszi: – Innen nézve a hurok egy vég nélküli folyamat ábrázolása véges módon. (164. p.)

A kötet képként is beemeli az Escher-lépcső nevű grafikát, amely egy önmagába hajló, négyfordulós lépcsősört ábrázol; a filmvászon ezt a jelenséget prezentálja több helyütt az *Eredet* (Inception) című film is. A hivatkozott jelenség azonban önreflexiók alakzatként is olvasható a *Médiaterek* szervezőelvére, a Lady Gaga-jelenségre nézvést, amennyiben a művésznőről szóló fejezeteket lépcsőfordulókként, az egyes esszéket pedig – a művész neve ezekben is mindig felvillan – lépcsőfokokként értelmezzük, melyek végül megrajzolják az a különböző hierarchikus szinteket áthidaló és összekötő mintázatot, ami a *Médiaterek* című kötet maga. Ennek első és utolsó szövege – mindkettő egy-egy Gaga-show-ról szól – összeér, s általuk újrakezdődhet a szövevény. Az egyes elemek pedig – mint például az *Eredet* vagy a *Star Wars*-univerzum vonatkozásai, tudomány és popkultúra, az egyes műfajok és művészetek kapcsolata – vissza-visszatérnek, ugyancsak erősítve a magába hajló rendszer létét, arról már nem is beszélve, hogy a felmerült, felmérhetetlen számú kapcsolódás H. Nagy és más szakírók kötetei felé ágazik tovább, megteremtve a mintázat tényleges végtelenségét. S mivel a szövegek olvasásának sorrendje nem kötött, az olvasó bármikor rácsatlakozhat erre a „furcsa hurokra”, igaz, a kilépés lehetőségére már nincs garancia.

A szerző még az előszóban jelzi, hogy munkája sajátos trilógiát alkot a válogatott publicisztikáit egybegyűjtő, korábban megjelent *Szisztematikus káosz*² és *Piknik az aknamezőn*³ című könyvecskékkel, szerveződését tekintve ellenben – már csak az azt meghatározó „gagaizmus alakzata” és a megjelenés egymáshoz képesti időbeni közelsége miatt is – homogénebb; az

írások eredetileg az *Új Szó Szalon* című mellékletében láttak napvilágot. A mára sci-fi-klasszikussá vált Philip K. Dick regényei és novellái kapcsán – amelyekre a munka is kitér – szokták azt mondani, hogy ötletek akkora tárházát vonultatják fel, amelyek kiaknázásából a spekulatív fikciós szerzők egy komoly testülete éveken át jól megélhetne. H. Nagy Péter *Médiaterek* című könyvére ez ugyancsak áll, csak épp szakírói fronton. Amint azt a szerző is megjegyzi:

Innen nézve a könyvecske – szerény körülmények között, de olykor tanulmányvázlatnak is beillő módon – a popkultúra átrendeződéséről ad hírt. (9. p.)

Ezt az átrendeződést viszi színre a már említett *Alternatívák* című monográfia, amely a *Médiaterekben* felvetett témák közül számosat részletebben, mélységeiben elemez tovább.

A *Médiatereket* bátran forgathatják mindazok, akik a siker kulcsára és a popsztárrá válás módjának stratégiájára kíváncsiak, de azok is, akikben felmerül a kérdés, hogy egy ilyen anti-konzervatívnak is bátran nevezhető művészet, mint amilyen a Gagáé, hogyan és miért is képes úgy szárnyalni, ahogy, egy olyan országban, mint az USA. Megtudhatjuk, hogy a hírnév felhasználásának éppen ő adja egy kitűnő forgatókönyvét, ami olyan szinteken mérhető, mint ahogy Bill Gates teszi ezt. Egy helyütt azt olvassuk:

[A]mikor ő beszél [mármint Lady Gaga], az emberek figyelnek. (44. p.)

Gaga nyitottsága, rugalmassága, alkalmazkodóképessége, a mód, ahogy az egyediséget élteti, és az elvek, amelyek mellett kiáll, sokak számára tanulságosak lehetnek.

De rajta kívül szó esik a tudományok popsztárjairól is, mint amilyen Stephen Hawking, Albert Einstein, Charles Darwin vagy a szomorú sorsú Alan Turing, aki nélkül meglehet, nem sikerült volna felülkerekedni a náci gépezeten – ő fejtette meg ugyanis a Wehrmacht üzeneteinek kódját –, a társadalom mégis csak a megvetendő homoszexuálist látta benne, s kergette miatta halálba.

A *Médiaterek* számos írása tárgyalja egymás mellett popkultúra és tudomány ambivalens viszonyát, ami voltaképpen művönként változik.

2 H. Nagy Péter: *Szisztematikus káosz*. Duna-szerdahely, NAP kiadó, 2012.

3 H. Nagy Péter: *Piknik az aknamezőn. Médiaszövegek 1993–2013*. Duna-szerdahely, Media Nova M, 2014.

A hard sf opusok például óriási hangsúlyt fektetnek a természettudományos eredmények korrekt használatára, ellenben olyan alkotások is akadnak, amelyek téves információk – *hoaxok* – tárházát sorakoztatják fel. Ha ez utóbbiakból valamely mű nagy hírnévre tesz szert, az általa taglalt tévhitek is beágyazódnak a kulturális tudatba, és onnantól kezdve különösen nehéz kiirtani őket. Ezt tette például Henryk Sienkiewicz *Quo vadis* című alkotása, illetve az abból készült 1951-es mozifilm, amelyek olyan meggyőzően ábrázolták a lángoló Rómában gyönyörködő, s a tüzekért felelős Nérót, hogy mindmáig él a köztudatban a vélekedés: a véres császár gyűjtötte vagy gyűjtötte fel birodalma fővárosát. A vudu vallásra ugyanez érvényes, amely a popkultúra, illetve a feketék jelentette veszélyt alátámasztani kívánó amerikai farmerek révén számos olyan elemmel gazdagodott, amely eredendően nem volt a sajátja – ilyen például a hithez társuló első asszociációknak, a vudu-baba is.

A popkultúra alkotásai azonban meghatározzák a mindennapjainkat, és nem túlzás azt feltételezni, hogy a feszes keretű tantárgyak közti szüneteket is uralják az iskolákban. Vitathatatlan, hogy nem minden idevágó, ismert alkotás operál a legmélyebb tudományos eredményekkel, de számos bennük szereplő tárgy – legyen szó biológiai, kémiai vagy politikai vonatkozásokról – tökéletesen emberközelivé és jól magyarázhatóvá válik általuk. A *Médiateretek* szövegeinek tanulsága szerint is, ha az irodalomoktatás nyitna ezek felé a művek felé, sokkal kisebb ellenállásba ütközne, mint a diákoktól eleve távol eső művek vélt vagy valós fontosságának hangsúlyozásakor. Kétségtelen, hogy a helyes választáshoz megfelelő felkészültségre és a spekulatív fikciós irodalomban való jártasságra van szükség, az irányzatban rejlő, környezetünkön mind ez ideig jószerével kiaknázatlan lehetőségek azonban óriásiak.

H. Nagy Péter publicisztikai transzmediális dimenzióban mozognak, nem kezelik szeparáltan az egyes művészetekhez kötődő eredményeket; hogy közoktatásunk mindmáig nem így tesz, az lemaradásának bizonyítéka. A *Médiateretek* és számos friss, témába vágó munka tanulsága az, hogy talán nem is csak az irodalomoktatás megújításán kellene gondolkodnunk – és munkálkodnunk is, természetesen –, hanem kiterjesz-

teni annak határait a kultúra egyéb területei felé is. A határok lebontásának korát éljük – még ha helyenként nagyok tűnik is az ellenállás –, országhatárokat, művészet- és tudományhatárokat, az egyes diszciplínák közti határátlépés és kommunikáció hangsúlyozása pedig, ne feledjük, a kritikai gondolkodás fejlesztésének egyik alapját jelenti.

H. Nagy Péter legújabb munkája is erre tanít bennünket. Nyitottságra és szakmai önfejlesztésre, s arra, hogy az idegen csak addig idegen, amíg az idegenségét hangsúlyozzuk. Ha közelebb megyünk hozzá, és úgy vesszük szemügyre, ez a távolság megszűnik, a felfedezéseink pedig az előrehaladás újabb lépcsőfokai lehetnek. Amit pedig a Lady Gagáról készült, *On the Edge* című film narrációjából ő maga is idéz:

[E]gy erős [karakter], aki azt hirdeti, hogy használd a tehetségedet és adottságaid arra, hogy másokat ösztönözz, ahogy ők is ösztönöznek téged. (44. p.)

...az rá is érvényes. Most ötven olyan írást ad a kezünkbe – bizonyosan nem véletlenül ötvenedik születésnapja alkalmából épp –, amelyek mindegyike ezt támasztja alá: gondolkodásra és továbbgondolásra ösztönöz minket.

Baka L. Patrik

Cserniczkó István: Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből. Ungvár, Autdor-Shark, 2019, 240 p.

A közelmúltban látott napvilágot Cserniczkó István *Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből* címét viselő kötete, mely amint az a kötet fülszövegéből kiderül, „nem a régió nyelvi tájképének teljes és részletes leírása, hanem olyan tanulmányok gyűjteménye, amelyek szorosan kapcsolódnak a nyelvpolitika és a nyelvi tájkép témaköréhez”.

A kötet élén álló, az *Előszó helyett* címet viselő fejezetben a szerző rögzíti, hogy munkájában a gazdag szakirodalmi megalapozottság miatt nem kíván foglalkozni a nyelvi tájkép fogalmával és kutatástörténetével, ehelyett azzal próbálkozik meg, hogy „a lehetőségekhez és a ren-

delkezésre álló forrásokhoz mérten – a nyelvpolitika elméleti keretein belül mutassa be Kárpátalja nyelvi tájképének bizonyos vetületeit” (8. p.). Azt is hangsúlyozza, hogy célja nem a régió nyelvi tájképének mindenre kiterjedő leírása, hanem a nyelvpolitikai döntések és cselekvések mögött meghúzódó nyelvi ideológiák feltárása, értelmezése, amely révén az olvasó közelebb juthat „a ma Kárpátaljaként ismert régióban zajló nyelvi, nyelvpolitikai folyamatok megértéséhez” és ahhoz, hogy ezek miként realizálódnak a régió nyelvi tájképében.

Az első, több alfejezetre tagolt fejezet *A nyelvi tájkép történeti szempontú elemzése: nyelvpolitika és nyelvvideológiák a papírpénzeken* címet viseli. Csernicskó István a *Nyelvepolitika és nyelvi tájkép összefonódása* kapcsán megjegyzi: „Az, hogy milyen nyelvek és hogyan jelenhetnek, illetve jelennek meg a tágan értelmezett nyelvi tájképben, jelzi az adott állam nyelvpolitikai törekvéseit, valamint információkat szolgáltat a társadalom számára a hatalom nyelvi attitűdjeiről, ideológiáiról.” (8. p.) Ugyanakkor ezt kiegészítendő arról is említést tesz, hogy „a közvetleni kívánt kép természetesen nem feltétlenül tárja előnk a nyelvpolitika valós céljait, hisz a közvélemény felé közvetített kép nem mindig egyezik meg a háttérben maradó valós politikai motivációkkal” (13. p.). A nyelvi tájkép vizsgálatának kialakulóban lévő módszertana miatt a szerző amellet *A módszer* mellett dönt, hogy az 1900-tól napjainkig használatos bankjegyeken megjelenő nyelveket, ezek elrendezését, egymáshoz való viszonyát kvantitatív és kvalitatív elemzésnek veti alá (13–14. p.). A *Kárpátalja mint kutatási terep* címet viselő alfejezetben Kárpátalját a huszadik században bekövetkezett államfordulatok okán alkalmasnak tekinti arra, hogy a nyelvi tájkép változásai alapján bemutatható legyen a központi hatalmak nyelvpolitikája. Kiemeli azt is, hogy „az államfordulatok – rövid átmeneti időszakok után – mindig együtt jártak a forgalomban lévő fizetőeszközök cseréjével is”, s ennek okán a Kárpátalján élő idősebb generáció tagjai életük során „az Osztrák–Magyar Monarchia koronájával, a Csehszlovák Köztársaság koronájával, a Magyar Királyság pengőjével, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége rubeljével, majd Ukrajna hrivnyájával” is fizethettek (14–15. p.).

A következő alfejezetekben *A duális monarchia bankjegyeinek, A csehszlovák korona, A magyar pengő, A szovjet rubel*, illetve *A független Ukrajna fizetőeszközeinek* nyelvi szempontú bemutatását találhatja az olvasó. Itt a szerző az egyszerű leíráson túl megvilágítja azokat a nyelvpolitikai megfontolásokat is, amelyek meghatározták a nyelveknek a bankokon való szerepeltetési formáit. A fizetőeszközökhöz kapcsolódó *Kvantitatív elemzés* címet viselő alfejezetben Csernicskó István a korábban bemutatott korszakok pénzeszközein megjelenő nyelvekkel és írásrendszerekkel kapcsolatos adatokat elemzi. Az egyes államok nyelvpolitikájának és nyelvi ideológiáinak az alaposabb bemutatását végzi el a *Kvalitatív elemzés: a nyelvvideológiák és a nyelvek hierarchikus viszonyai* című alfejezetben, melyből az is kiderül, hogy „a pénzt kibocsátó állam a bankjegyek többnyelvűségével azt jeleníti meg, hogyan dominál a hivatalos nyelv az országban használt más nyelvek fölött” (33. p.). Csernicskó István véleménye szerint fontos lehet megvizsgálni azt is, hogy a korábbi föderatív berendezkedésű birodalmak utódállamaiban milyen fizetőeszközök vannak forgalomban, ezért a *Kitekintés: az utódállamok gyakorlata* címet viselő rövid alfejezetben bemutatja az egykori Osztrák–Magyar Monarchia és a Szovjetunió területén létrejött államalakulatok bankjegyeinek nyelvhasználatát is. Az *Összefoglalás és díszkusszó* alfejezet rávilágít arra is, hogy a régióban hagyományosan a többnyelvű papírpénzek voltak forgalomban (ez alól kivételt csak a független Ukrajna nemzeti valutája képez), ugyanakkor „a többnyelvű papírpénzeket kiadó országok is törekedtek arra, hogy az államszervező nemzet nyelve domináns helyzetben legyen a bankjegyeken” (36. p.). A *Konklúzió* arra a jövőbeli esetre keres választ, hogy miként jelen(het)nek majd meg a nyelvek az EU-hoz és az eurozónához csatlakozó ukrainai fizetőeszközökhöz.

A második fejezet *A változás megragadása a nyelvi tájképben: Kárpátalja példája* címet viseli. A fejezet Bevezetőjéből kiderül az, hogy e rész célja rávilágítani arra, hogy a „nyelvi tájkép kutatásában nem csupán a kvantitatív módszer hozhat értékelhető eredményeket; a kvalitatív elemzés, egy-egy felvétel szemiotikai jellemzőinek feltárása révén hasznos információkra tehetünk szert a közösségben használatos nyelvek és

beszélők helyzetéről, a nyelvek hierarchikus viszonyainak (át)alakulásáról” (41. p.). A *Maradandóság és változás a nyelvi tájképben* című alfejezet keretei között a szerző a kárpátaljai zsidósághoz köthető héber nyelvű feliratokra hívja fel a figyelmet, melyek jó tükrözik azt is, hogy a „tájkép bizonyos tekintetben lassabban változik, mint egy-egy régió, helység lakosságának etnikai vagy nyelvi összetétele” (41. p.). Csernicskó István ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy „másképp azonban a nyelvi tájkép nagyon gyorsan reagál a globális és lokális gazdasági változásokra: egy-egy márka eltűnése/megjelenése, az üzletek tulajdonos- és/vagy profilváltása, a kirakatok, cégtáblák, reklámok lecserélése rendszeresen átalakítja a nyelvi tájképet” (44. p.). Az ilyen jellegű változásokat kívánja bemutatni *A változás és az átmenet megjelenése fotókon, dokumentumokon* című alfejezet. A fentiekhez kapcsolódó *Következtetések között* a szerző azt is megjegyzi, hogy a „bemutatott dokumentumok, fotók arra hívják fel a figyelmet, hogy a nagypolitika változásai, a nyelvpolitikai döntések milyen hirtelen alkalmazkodást követelnek meg az adott helyen és időben élő emberektől; arra figyelmeztetnek, hogy a (nyelv)politikai döntések közvetlen hatással vannak az emberek életére, munkájára” (57. p.).

A következő fejezet *A szovjet Kárpátalja nyelvi tájképét* kívánja bemutatni. A *szovjet nyelvpolitika* sajátosságait vizsgáló és elemző alfejezetről az olvasó megtudhatja például azt, hogy milyen indokkal kapott az orosz nyelv privilegizált szerepet, illetve azt is, hogy a tagköztársaságoknak és az azokban élő kisebbségi népcsoportoknak milyen lehetőségeik voltak a kisebbségi anyanyelvhasználatra. Csernicskó István felhívja a figyelmet arra is, hogy „a Szovjetunió nem volt nemzetállam vagy nemzeti homogenitásra törekvő klasszikus nemzetiesítő állam. A mindenkori szovjet pártvezetés törekedett ugyan az orosz dominancia megteremtésére, az orosz nyelv funkcióinak kiterjesztésére, s az orosz nyelvet mint a társadalmi mobilitás egyik eszközét kínálta a polgárok számára, de az országot mindvégig soknemzetiségű, etnikailag heterogén, föderatív államként definiálták” (64. p.). A következő alfejezet *A szovjet nyelvpolitika ukrainai értékeléséről* szól, melyben a szerző kiemeli, hogy a kutatók jelentős része erőszakos

oroszosításként értékeli a szovjet nyelvpolitikát, mások viszont a Szovjetunió gyarmataként tekintenek Ukrajnára. Felhívja a figyelmet azonban arra is, hogy ha „történeti szempontból – a rendelkezésre álló források alapján – megvizsgáljuk, milyen volt Kárpátalja nyelvi tájképe a Szovjetunió fennállása idején, az ukrán nyelvi genocídiumra és a lingvicizmusra vonatkozó állítások mindenképpen finomításra, árnyalásra szorulnak” (69. p.). A *szovjet nyelvpolitika tükröződése Kárpátalja nyelvi tájképében: az ukrán nyelv a nyilvános térben* címet viselő alfejezetben megállapításra kerül, hogy „a szovjet szövetségi tagköztársaságok névadó nemzetiségeinek nyelvei – jellemzően az orosz mellett – megjelentek az ideológiai jelszavakat tartalmazó közterületi feliratokon, lózungokon, plakátokon, sőt egyes személyes okmányokon, dokumentumokon, hivatali úrlapokon stb.” (69. p.). A bemutatott dokumentumok jól mutatják azt is, hogy az orosz mellett az ukrán nyelv jelen volt hivatalos okmányokon, személyes iratokon és a nyilvános térben is. A következő, *A szovjet nyelvpolitika tükröződése Kárpátalja nyelvi tájképében: a magyar nyelv a nyilvános térben* címet viselő alfejezetben olyan példák kerülnek bemutatásra, melyek jól illusztrálják azt is, hogy bizonyos mértékig a magyar nyelv is jelen volt a szovjet korszak kárpátaljai nyelvi tájképében, igaz, „leggyakrabban a szovjet propaganda hordozójaként” (97. p.). Az alfejezetben külön figyelmet kap a hivatalos (MSK, azaz UTC+3) és a helyi (CET, vagyis UTC+1) idő közötti 2 órás eltérés bemutatása is, mely egy sajátos időérzékelési stratégiát alakított ki Kárpátalján, s megjelenik a helyi plakátokon, meghívókra is (109. p.). Az *Összefoglalásban* a szerző hangsúlyozza, hogy „át kell értékelnünk az ukrán nyelvészeti szakirodalomban közhelyszerűen ismételt állítást, mely szerint a szovjet hatóságok oroszosító politikája szinte teljesen kiszorította az ukrán nyelvet a mindennapokból, illetve amely szerint az orosz nyelv használata kizárólagos volt a politikai és közélet, valamint a kultúra és tudomány minden területén, és az Ukrán SZSZK többségi lakosságának nyelve szinte teljesen eltűnt a nyilvános térből” (110. p.).

Az állam alatti szint szerepe a nyelvi tájkép és a nyelvpolitika alakításában címet viselő, negyedik fejezet első alfejezete a *Nyelvpolitika,*

nyelvi tájkép és nacionalizmus kapcsolatával foglalkozik. Az *Aluról szerveződő nacionalizmus* című alfejezet olyan eseteket mutat be, amikor a nyelvi tájkép „korrekciója” (bizonyos nyelvű feliratok törlése vagy más nyelvű formákkal való kiegészítése) magánakció eredményeként történt meg. A *Nacionalizmus a középső szinten* című alfejezetben Cserniczkó István kiemeli azt, hogy „a két magyar politikai párthoz kapcsolódó helynévtáblák, illetőleg a magyarországi »import« következtében a régióban megjelenő rovásírásos feliratok nem illeszthetők tipikusan sem a top-down, sem pedig a bottom up típusú feliratokhoz. Ezek a kiírások a középső szintet képviselik: nem Ukrajna, és nem Magyarország jelenik meg általuk aktorként a kárpátaljai nyelvi tájképben, hanem a régió magyar érdekvédelmi szervezetei, illetve a magyarországi jobboldali civil és politikai mozgalmak” (122. p.). *Konklúzióként* megfogalmazva a szerző azt is hangsúlyozza, hogy „a nyelvpolitika és a nyelvi tájkép alakításában ma már korántsem kizárólag a három klasszikus szereplő (a nemzetállam, az anyaország és az intézményesült nemzeti kisebbség) vesz részt” (123. p.).

Az ötödik fejezet a *Nyelv, gazdaság, társadalom: globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében* címet viseli. A Bevezetőben meghatározásra kerül a fejezet fő célja, mégpedig az, hogy röviden érzékeltesse, miként „alakítják az abszolút magyar többségű kárpátaljai települések nyelvi tájképét a gazdasági érdekek és viszonyok, az egyes nyelvek (vélt vagy valós) gazdasági értéke, presztízse”, illetve, hogy „Kárpátalja jellemzően magyarok lakta részeinek nyelvi tájképét a nyelv és gazdaság összefüggési rendszerében kívánja tárgyalni” (124. p.). Az *Adatok* kapcsán Cserniczkó István megjegyzi, hogy „a nyelvi ideológiáknak és a nyelvi tájképnek a gazdaság, illetve a turisztika szempontjából történő elemzése fényt deríthet arra, hogy miért jelennek meg egyes nyelvek a nyilvános térben és hogyan válnak áruvá és másokat miért távolítanak el a nyelvi tájképből” (125. p.). A *Nyugati életérzés szimbóluma: az angol nyelv megjelenése Kárpátalja magyarok lakta területein* címet viselő alfejezetben a szerző felhívja a figyelmet arra az érdekes tényre is, mely szerint „az ukrainai nemzetépítés egyik kiemelt projektje a minél erősebb pozíciók kivívá-

sa az ukrán nyelv számára” és ennek ellenére a „hatóságokat és a közvéleményt (egyelőre?) nem aggasztja az angol egyre erősebb térhódítása Ukrajnában” (126. p.), s ez valószínűleg annak is betudható, hogy „ebben a folyamatban az angol nem a veszélyeztetett ukrán nyelvet fenyegető globális világnyelvként, hanem a nyugati integráció és a szovjet világból való kiszakadás egyik szimbólumaként jelenik meg” (127. p.). A fejezet gazdagon illusztrált példákkal mutatja be, hogy milyen formában és helyeken is jelenhetnek meg, az elsősorban a külföldről érkező vendégeket segíteni és megcélozni kívánó angol nyelvű feliratok. A következő alfejezet *Az orosz nyelv Kárpátalja magyarok lakta sávjában* címet viseli, s egyebek között olyan jelenségekre mutat rá, mint például az, hogy az „orosz nyelvű feliratoknak egy része minden bizonnyal még a szovjet korszakból maradt meg” (141. p.). Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy orosz nyelvű feliratok újonnan történő kikerülése pedig annak tudható be, hogy a „Kárpátalja magyarok lakta részeire érkező szláv turisták jelentős része az orosz nyelvet használja” (143. p.). Cserniczkó István arra is felhívja az olvasó figyelmét, hogy a kárpátaljai magyarok által kihelyezett, s sokszor a „hiányos orosz nyelvtudásról tanúskodó feliratok alapján olyan oroszul beszélőkre következtethetünk, akik a várható gazdasági előnyök kedvéért helyezték ki az orosz nyelvű táblákat” (145. p.). Ezek alapján a szerző azt a következtetést vonja le, hogy „a gazdasági realitások tehát időnként felülírják, vagy legalábbis árnyalják a politikai érdekeket és – a nyilvános tér magyar dominanciájára törekvő – nemzeti érzelmeket” (149. p.). A *Kitekintés, párhuzamok* című alfejezet Petteri Laihonon 2013-as kutatására alapozva „egy-egy olyan dél-szlovákiai (Vásárút), székelyföldi (Csíkszentdomonkos) és kárpátaljai (Mezőkaszony) falut mutat be, ahol a településen belüli szóbeli kommunikáció nyelve egyöntetűen magyar, illetve egy-egy olyan falut (Réte, Aldoboly, Visk), amelyet szóbeli kétnyelvűség jellemez” (150. p.). Az itt nyert adatok elemzése révén leszögezi, hogy „az abszolút magyar domináns nyelvi tájkép csupán illúzió, még az egyébként abszolút magyar többségű településeken is” (151. p.). A *Társadalmi implikációk* alfejezet a korábbi censzusok nyelvismeretre vonatkozó adatai alapján mutatja be és elemzi a

kárpátaljai magyarok nyelvtudását, hangsúlyozva azt, hogy „a nyelvtudás jelentősen erősíti a kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci pozícióit, és növeli mobilitási esélyeit, lehetőségeit” (151–152. p.), s ezért „ha a többnyelvű környezetben javítani szeretnénk a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetén, akkor a nyelvtanítás az a terület, ahová feltétlenül érdemes investálni” (155. p.). *Konklúzióként a szerző arra hívja fel figyelmet, hogy „a kárpátaljai magyarok hiányos ukrán, orosz és angol nyelvi ismeretei megnehezítik azt, hogy a közösség könnyen profitáljon Kárpátalja gazdasági, turisztikai felértékelődéséből”, főleg akkor, ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy „a kárpátaljai szlávok körében fokozatosan nő a magyarul valamilyen szinten beszélők száma” (157. p.).*

A hatodik, a *Szeptarizmus vagy valami más? A kisebbségi nyelvek és/vagy regionális nyelvátváltatok átértékelése* című fejezet első alfejezete *A nyelv mint áru* címet viseli, s ebben kerülnek kijelölésre a fejezetben bemutatni és elemezni kívánt nyelvi adatok. *A Kárpátalja szláv lakossága* című alfejezet a régióban élő szláv lakosság betelepüléséről, illetve az elmúlt évszázadban végbement nyelvi és politikai berendezkedéséről ad számot. A következő alfejezet a *Ruszin reneszánsz Kárpátalján*, melyből megtudhatja az olvasó azt is, hogy a kárpátaljai ruszin sztenderd kodifikációja annak ellenére is folyamatban van, hogy a „hivatalos ukrainai akadémiai álláspont nem ismeri el a ruszin etnikum és nyelv önállóságát” (165. p.). Cserniczkó István azt is kiemeli, hogy „a modern ruszin reneszánsz Kárpátalján azonban sokkal inkább felülről kezdeményezett értelmiségi projekt, mintsem alulról jövő, széles tömegbázissal rendelkező mozgalom” (166. p.). A következő alfejezet, *A turizmus mint kitérés pont*, arra hívja fel a figyelmet, hogy a Krím elvesztése után jelentős mértékben megnőtt Kárpátalja turisztikai vonzereje, s ebben jelentős szerepe van a térség nyelvi sajátosságainak is. *A nyelv(járás) mint egzotikum* címet viselő alfejezetben a szerző olyan speciális, elsősorban interneten elérhető szótárakat, szöszedeket, oldalakat és videószorozatokat mutat be, melyek a helyi nyelvátváltatok sajátosságait mutatják be, s így a turizmus szempontjából is jelentős reklámértékük van (170. p.). A „turizmus szerves része a gasztronó-

mia”, s így a *Jellegzetes ízek és ízes szavak* ugyancsak komoly szereppel bírnak Kárpátalja turisztikai felemelkedésében. Az alfejezetben a régióban megrendezésre kerülő gasztronómiai fesztiválok, egy, a szűk régió népi ételeit népszerűsítő szakácskönyv, illetve a helyi éttermek ételkínálata kerül bemutatásra, ami kapcsán Cserniczkó István találóan jegyzi meg azt, hogy „a pacal, rakott krumpli, babgulyás, lacipecsenye stb. szavak akkor is megfejthetetlenek a kárpátaljai konyhát és/vagy a magyar nyelvet nem ismerők számára, ha cirill betűkkel írják ki őket” (172. p.). *A helyi szláv dialektusok a populáris kultúrában* való előfordulásait, illetve *A kárpátaljai nyelvjárások és a magas kultúra* kapcsolatait mutatják be a következő alfejezetek. *A dialektusok a politikai kampányban és a közterületi reklámokban* is megjelennek, s így talán már az sem meglepő, hogy egy, az interneten nagy népszerűségnek örvendő történetben felhasználásra kerültek *A kárpátaljai nyelvátváltatok a „haza védelmében”* is. A fejezetet záró *Összefoglalásban* a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy „a regionális nyelvátváltatok a regionalizáció és a globalizáció keretében a központosító, egy nyelvű és egynormájú nyelvpolitika ellenében is szert tehetnek gazdaságilag konvertálható értékre, és nemcsak a turizmus területén, hanem például a szépirodalomban, a könnyűzenében, a reklámparban vagy épp a politikai kampányok során” (188. p.).

„*A múltat végképp eltörölni, avagy ideológiai csata a nevek frontján a 21. századi Ukrajnában* címet viselő hetedik fejezet az Ukrajnában zajló dekomunizációs folyamatokat mutatja be. *A Múlt és jelen terhei* című alfejezetben Cserniczkó István leírja, hogy a fejezet keretein belül „a négy dekomunizációs törvény közül eggyel, illetve annak a földrajzi nevekre gyakorolt hatásaival” kíván foglalkozni, s ez alapján próbálja meg bemutatni azt, hogy miként „alakítja át a nyelvi tájképet a nyelvi ideológiákkal szoros kapcsolatban álló felülről vezérelt nemzetépítés” (189. p.). *A Nem ér a nevék* című alfejezet azt mutatja be, hogy a dekomunizációs törvény értelmében milyen szempontok és milyen eljárásrend szerint kell végrehajtani a megyék, járások és települések átnevezését, illetve kitér arra is, hogy melyek azok a nevek, amelyek a törvény értelmében tiltólistára kerül-

tek. Az *Egy kommunista esete Szent Péterrel* címet viselő alfejezet egy, a *Dnyipropetrovszk* város új nevére vonatkozó javaslatot mutat be, aminek az elfogadása esetén a város új neve (nem tévedés!) *Dnyipropetrovszk* lett volna. A *Leninből Lennon* című alfejezet arról kíván képet adni, hogy Kárpátalján miként zajlottak le a dekkommunizációs törvény által elrendelt átnevezések. A következő alfejezetek a *Le az oroszokkal*, illetve a *Cuius regio, eius nomen* címet viselik, s rávilágítanak például arra is, hogy „a földrajzi és közterületi nevek törvényben előírt, kötelező megváltoztatása szerves része a névanyagra is kiterjedő nyelvpolitikának és nyelvtervezésnek, amelynek célja a mentális térkép átalakítása, a valóság átkonstruálása, különböző politikai és nyelvi ideológiák alapján” (203. p.). Az utolsó alfejezet az *Uralja-e a jövőt, aki a múltat uralja?* kérdésre keresi a választ. A kérdés kapcsán Csernicskó István arra hívja fel a figyelmet, hogy „az asszimilációs nyelvpolitika és a nyelvi tájkép felülről, rendeleti úton véghezvitt átalakítása nem feltétlenül lesz elegendő ahhoz, hogy Ukrajna homogén nemzetállammá váljék” (205. p.).

Utószó helyett a szerző a korábban bemutatott és elemzett anyagok alapján számos fontos következtetést von le, egyebek között azt, hogy „a gazdaságpolitikai realitásokat is figyelembe vevő nyelvpolitika és a nyelvi tájkép alakulása között tehát szoros az összefüggés” (208. p.).

A kötetet terjedelmes irodalomjegyzék (több mint húsz oldal) és a szemléltetés eszközeül felhasznált 180 fénykép forráslistája, valamint a közölt íráskor első megjelenési helyét rögzítő jegyzék zárja.

A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával napvilágot látott kiadvány értékét és fontosságát az is jól mutatja, hogy a kézirat 2018-ban a „GENIUS” Jótékonsági Alapítvány Soós Kálmán Ösztöndíjpályázat jegyzettámogatási ösztöndíját is elnyerte.

A 240 oldalas, mély tudományos megalapozottsága ellenére is olvasható munka a nyelvészeken kívül a történészek és a laikus olvasók érdeklődésére is joggal tarthat számot. A kötet a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont <http://hodinkaintezet.uz.ua/> címen elérhető oldalán (az intézet által kiadott más publikációkkal egyetemben) szabadon hozzáférhető:

http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2019/04/Fenyek_mnyak_teljes.pdf

Gazdag Vilmos

Petrogalli Oszkár: Mankón járó demokrácia. Írások, beszédek, nyilatkozatok. Összeállította, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és az előszót írta Filep Tamás Gusztáv. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018, 348 p. /Fontes historiae hungarorum, 8./

A két háború közti szlovákiai (vagy ahogy akkor mondták: szlovenszkói) magyar időszakról nincs átfogó monográfiánk, s jórészt feltérképezetlen területről van szó. A rendszerváltás előtti időszakban mindenekelőtt a kisebbségi irodalom- és művelődéstörténet képezett kivételt, elsősorban Turczel Lajos munkásságának köszönhetően. A közélet vagy a politika azonban – főként a levéltári kutatások hiánya miatt – csak marginálisan képezte a mondott időszakokkal foglalkozó szakemberek érdeklődését, kivételt egyedül a baloldali Sarló mozgalom feltérképezése jelentett. (Paradox módon ma éppen a Sarlóval, annak mai, revideált megítélésével nem foglalkoznak érdemben – az egy Bajcsi Ildikó kivételével.) Örvedetes viszont, hogy a katolikus Prohászka Körök megismerését egyre több tanulmány tűzi ki céljául. Sajnos, nem feldolgozott a sajtó története sem, különösen a legtekintélyesebb országos napilap, a Prágai Magyar Hírlap feldolgozása és értékelése hiányzik (bár most már, hogy a Fórum Kisebbségkutató Intézet digitalizálta s adatbankjában hozzáférhetővé tette a lapot, nyilván e téren is megindulnak a kutatások). A kortárs kutatások eredményei ma is néhány történész nevéhez kötődnek, többek közt Filep Tamáséhoz és sokrétű munkásságához, ő egyebek mellett monográfiát írt Törköly Józsefről, a Magyar Nemzeti Párt elnökéről, képviselőről és szenátorról. Molnár Imre munkái Esterházy Jánosnak, a politikusnak a megismerését szolgálják, a Simon Attila – Tóth László szerzőpáros pedig a politikus és művelődésszervező Szent-Ivány Józsefről írt monográfiát. E három ismert szlovenszkói politikuson kívül másokról ez ideig nem születtek átfogó munkák. Kiemelendő még Angyal Béla két dokumentum-

válogatása: az egyik az Országos Kezserztényszocialista Párt, a másik az Országos Magyar Kisgazda Földmíves és Kisiparos Párt és a Magyar Nemzeti Párt dokumentumaiból nyújt válogatást, Simon Attila pedig Esterházy Jánossal kapcsolatos, eladdig ismeretlen dokumentumokat adott közre. Popély Gyula az első Csehszlovák Köztársaság kezdeti éveinek kisebbségi helyzetével foglalkozott behatóan. Ugyancsak Simon Attila foglalta össze a két háború közti aktivista (értsd: nem ellenzéki, kormánypárti) politikai vonal legfontosabb ismérveit. Ebbe a sorba illeszkedik Filep Tamás Gusztáv Petrogalli-könyve is, mely egyéb haszna mellett a két háború közti szlovenszkói közélet és politika újabb, eddig nem feltárt szeletével foglalkozik. Annál is értékesebb ez a munka, mivel a köztársaságbeli lét eléggé elhanyagolt, első szakaszát vizsgálja. Nem mellesleg természetesen Szarka László is sokat tett és tesz a tárgyalt korszak jobb megismeréséért és árnyaltabb megértéséért.

A korán, mintegy ötvenéves korában távozó Petrogalli Oszkár (1874–1925) Besztercebányán született s ott is hunyt el. Ügyvéd, politikus, publicista, Filep Tamás Gusztáv szerint az első Csehszlovák Köztársaság kezdeti éveinek egyik legjelentősebb magyar kisebbségi politikusa. Jogi diplomája megszerzését követően ügyvéd, a Figyelő című lap szerkesztője. Az államfordulatot követően egy csapásra a szlovenszkói magyar politikai élet egyik fő szervezője, aki haláláig a magyar politikai erők egységének megteremtésén fáradozott. Életének utolsó három évében előbb (1922 tavaszától) a Szövetkezett Ellenzéki Pártok központi irodájának vezetője, majd 1922 őszétől e pártok központi napilapjának, a Prágai Magyar Hírlap főszerkesztője volt. Abban, hogy a lap vezetését éppen őrá bízták, nagy szerepet játszott – amint azt Filep Tamás Gusztáv is idézi – hogy a széthúzó kisebbségi magyarság egységét képviselte. Konkrétan ezt mondja Petrogalliról: „csak az első hét év küzdelmeiben vett részt, de akkoriban a felföldi magyar politikuskok közül ő volt az egyetlen igazi integráló személyiség.” A magyar politikai érdekképviselő hatékony szervezőjeként még a kezdetek kezdetén fél évre letartóztatták. Publicisztikai munkáságának újraindulását is ettől az eseménytől kezdve tartjuk szá-

mon. A magyar politikai egység megteremtésén kívül az őslakosok közös föllépését szorgalmazta; sürgette Szlovákia autonómiájának létrejöttét, és közössége, illetve politikai pártjai nevében a csehországi német pártokkal is megpróbálta fölvenni és szorosra fűzni a kapcsolatokat olyan koalíció létrehozása érdekében, amely alkalmas a kormány leváltására. A cseh-szlovák nemzeti koalíciós kormányok politikáját nacionalistának és antidemokratikusnak tartotta és folyamatosan bírálta, számon kérve az államot létrehozó nemzetközi dokumentumokban foglaltak érvényesítését. Ideálja az angol demokrácia. Írásai sem életében, sem halála után nem jelentek meg kötetben. Amint a szerző az előszavában írja, Petrogallit „a második világháború után ritkán emlegették, politikai nézeteit nem fejtették, írásait nem elemezték”.

Filep Tamás Gusztáv mintegy százhusz Petrogalli-szöveget ad közre ebben a dokumentumgyűjteményében, ezek főként újságcikkek, beszédek, nyilatkozatok, s döntő többségük, mintegy nyolcvan szöveg a Prágai Magyar Hírlap hasábjain jelent meg. A válogatás több mint félezer magyar-ó-eligazító jegyzete segíti az olvasót a korabeli személyiségek és viszonyok értelmezésében. A szerző természetesen a teljes Petrogalli-életműből válogat, tehát a kisebbségi helyzetet megelőző időszak írásaiból is, igaz, ezek inkább reprezentatív jellegű írások, s többségük a Petrogalli által alapított besztercebányai Figyelő című hetilapban jelent meg. A szövegek döntő többsége az 1921 és 1925 közötti szűk öt évben jelent meg. Az előszóból tudjuk meg, hogy Besztercebánya többször is képviselőjévé választotta Petrogallit, aki sok politikustársával ellentétben tudott szlovákuul is, az 1919-es fordulat után pedig, már kisebbségi politikusként a magyar–szlovák összefogás és Szlovenszkó autonómiájának híve, s „a legbefolyásosabb képviselők között tartották számon”. Az új államrend keretében Petrogalli elsőként vallotta, hogy – mint Filep Tamás Gusztáv írja – „az új állam alapjára kell helyezkedni, és ki kell harcolni a törvényes jogokat, ennek eszköze pedig a magyar politikai egység és a többi nemzeti kisebbséggel kötött szövetség”. Hogy a PMH függetlenségét fenntarthassa, kilépett a kisgazdapártból (a másik magyar tábor, mint már volt róla szó, a keresztényszocialisták képezték).

Petrogalli eszméinek és politikai szellemiségének legtermékenyebb időszaka azzal kezdődött, hogy kinevezték a Szövetkezett Ellenzéki Pártok központi irodája igazgatójának. Erről titkára, Forgách Géza így ír visszaemlékezésében: „Ettől a naptól kezdve Petrogalli Oszkár kezeiben futottak össze a felvidéki magyarság politikai megnyilvánulásainak életszájai, s a testvérpártok minden közös akcióját ő vezette, irányította, és a legtöbbet ő maga kezdeményezte is.” Csak megjegyzem, hogy ez idő tájt a köztársaságnak hivatalosan hétszázötvenezer, becslések szerint egymillió magyar lakosa volt. Petrogalli ismételen felemeli hangját a látszatdemokrácia és az alapelvek pusztá deklamálása ellen, például a nyelvhasználat jogának kérdésében, mely a máig jól ismert helyzetet tükrözi: a törvénybe foglalt jogot nem követi végrehajtási rendelet, így a kisebbségi magyarok nemcsak jogbizonytalanságban, hanem jogtalanságban élnek. „Bíróságokon, hivatalokban olyan területeken, amelyeken az idézett törvény (...) értelmében a nem cseh-szlovák nyelven beszélő polgároknak joguk van saját nyelvüknek használatára, olyan tisztviselőket és bírákat alkalmaznak, akik az ún. kisebbség nyelvét nem értik, és így a nyelvtörvényben előírt kötelezettségeknek megfelelni nem tudnak.” (189. p.) Ugyanakkor többször is hangsúlyozza, hogy a sérelmek föltárásával és felsorolásával a magyarok mindössze az állampolgári köteleységüknek tesznek eleget. A Csehszlovákia és Magyarország közötti viszonyt illetően „az örökös feszültség” helyett „a legalábbis tűrhető szomszédi viszony” légköre mellett száll síkra. Folyamatosan nehezményezi, hogy a csehszlovákiai magyarokat irredentizmussal vádolják, s rámutat arra, hogy az államellenesség és a felforgatás vádját a kormány saját érdekeit követve tartja napirenden s végső soron az a célja, hogy a magyarság tagadja meg nemzetét. A kötet című is szolgáló, Mankón járó demokrácia c. cikkében ismételen a demokrácia ismérveiről szól, ide sorolva elsősorban a kritika szabadságát; ez olyan entitás, melyért napjainkban is bátran siker lehetne szállni. „Majd egyszer szép rendszerbe foglalva napvilágra hozzuk azokat a bűnvádi pöröket, amelyek ékesen bizonyítják, hogy mennyire nem respektálják itt a kritika szabadságát – írja. – A törvényben ugyan létesítettek autonóm testüle-

teket, mert arra volt gondjuk, hogy a köztársaságban a demokráciának formáit és szervezeteit elhelyezzék. De nem volt meg a bátorságuk, sem a becsületes elszántságuk arra, hogy ennek a demokráciának a forma mellett lényegét és tartalmát is adjanak. Mit ér az az autonóm testület, amelynek minden határozatát fölülbíráhatja és megváltoztathatja a központi kormány...” (219–220. p.) Itt szól arról is, hogy a harmincöt tagú megyebizottságba tizenhét tagot automatikusan a kormány jelöl, vagyis „csak kilenc választott bizottsági tag szavazatára van a kormánynak szüksége (...), hogy a kormánynak kedves és helyes határozatot hirdessen ki. Íme, így teszi lehetővé a demokratikus népköztársaság, hogy a választók háromnegyed részének szavazatát, akaratát kijátssza, megsemmisítse”. (220–221. p.)

A könyvben foglalt Petrogalli-szövegek ékes példái annak, hogy jó tollú szerzőjük milyen időszzerű, ugyanakkor sajnos időtálló problémákkal szembesítette olvasóit. Sokat foglalkozott a kisebbségek számára eleve kedvezőtlenül átrajzolt megyerendszerrel, a jogegyenlőség hiányával, az egységes politikai fellépés szükségszerűségével. S tette mindezt önzetlenül: mint azt Filep Tamás Gusztávtól tudjuk: sem politikai, sem újságírói tevékenységéért nem fogadott el honoráriumot. Egyik utolsó cikkében a „nemzeti újjászületés” igényét és természetét így határozza meg: „Mi, a köztársaságban élő magyarok, nem akarunk a magyar nemzet külön része lenni, mi valljuk rendíthetetlen hittel a magyar nemzet egységét, de tudjuk, hogy a nemzettel szemben külön fokozott kötelezéseink vannak.” (328. p.)

Filep Tamás Gusztáv Petrogalli-könyve újabb komoly lépés a két háború közti szlovenszkoí magyar politikai és közélet jobb megismeréséhez. Tanulnunk kellene tőle – nemcsak Petrogallitól, hanem Filep Tamás Gusztávtól is, hiszen mindkettő következetes argumentátor és élvezetes debatter –, hogy például a fennhangoztatott demokrácia esetenként és kormányonként mennyire (nagyon) megnyirbálhatja az egyén és a közösségek alapvető jogait a szabad véleménynyilvánításra és a különvéleményre.